

e-ISSN: 2630-631X

Article Type
Research ArticleSubject Area
EconomyVol: 8 Issue: 65
Year: 2022 November
Pp: 2057-2066Arrival
20 September 2022
Published
30 November 2022
Article ID 64857Doi Number
<http://dx.doi.org/10.29228/smryj.64857>How to Cite This
ArticleSevinç, M. R. ve
Davran, M. K. (2022).
“Mevsimlik Gezici
Tarım İşçilerinin
Çalışma ve Sosyal
Hayatlarının
İyileştirilmesi Stratejisi
ve Eylem Planlarının
(Metip I Ve Metip Iı)
Uygulanmasına
Yönelik Eleştirel Bir
Yaklaşım (Adana İli
Örneği)”, International
Social Mentality and
Researcher Thinkers
Journal, (Issn:2630-
631X) 8(65): 2057-
2066Social Mentality And
Researcher Thinkers is
licensed under a
Creative Commons
Attribution-
NonCommercial 4.0
International License.

Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Sosyal Hayatlarının İyileştirilmesi Stratejisi ve Eylem Planlarının (Metip I Ve Metip Iı) Uygulanmasına Yönelik Eleştirel Bir Yaklaşım (Adana İli Örneği)¹

A Critical Approach to the Implementation of Strategy and Action Plans (Metip I And Metip Iı) to Improve the Working and Social Lives of Seasonal Migratory Agricultural Workers (Adana Provincial Case)

Mehmet Reşit Sevinç¹ Müge Kantar Davran² ¹ Doç. Dr., Harran Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, Şanlıurfa, Türkiye² Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi, Tarım Politikası ve Yayım Bölümü, Adana, Türkiye

ÖZET

Göç insanlığının yaşadığı mekân çeşitli sebepler dolayısıyla terk etmesidir. Mevsimlik gezici tarım işçiliği göçü ise hem nedenleri hem de etkileri bakımında çok boyutlu nitelikler taşımaktadır. Türkiye’de her yıl binlerce aile tarımsal faaliyetlerin yoğun olarak yapıldığı dönemlerde çalışmak amacıyla, yaşadıkları mekânları terk ederek farklı mekânlara göç etmektedirler. Mevsimlik gezici tarım işçisi olarak adlandırılan bu kitlelerin çalışmaya gittikleri yerlerde ulaşım, barınma, çalışma, sağlık ve eğitim gibi konularda bir takım sorunlar yaşamaktadırlar. Mevsimlik gezici tarım işçilerinin yaşadıkları bu sorunları asgariye indirebilmek amacıyla ilgili bakanlıklar tarafından eylem planları ve projeler hazırlanmıştır. Bunlardan ilki 2010 yılında ikincisi ise 2017 yılında hazırlanarak uygulanmaya başlanmıştır. Bu eylem planları ve projeler kısaca METİP (Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşullarının İyileştirilmesi projesi) olarak adlandırılmaktadır. Bu eylem planlarında ve projelerde; mevsimlik gezici tarım işçisi çalışanlarının terk ettikleri daimi yaşam alanlarından başlayarak geri dönmelerine kadar geçen süre içerisinde tüm kamu birimlerinin eşgüdümü çalışması gerekliliği belirtilmektedir. Ayrıca ilgili kamu birimlerinin özellikle hangi konularda nasıl adımlar atması gerektiğinin yol haritası çizilmektedir. Çalışma kapsamında Türkiye’de mevsimlik gezici tarım işçilerinin yoğun olarak faaliyette bulunduğu Adana ili araştırma sahası olarak seçilmiştir. Adana ili yılın hemen hemen her döneminde tarımsal faaliyetlerin yoğun olarak yapıldığı bir ildir. Bu nedenle Türkiye’de en fazla tarım işçisi göçü alan illerden bir tanesidir. Bu çalışmada; Adana ilinde uygulanan METİP eylem planlarının ve projelerinin mevsimlik gezici tarım işçilerinin sorunlarının çözümünde yeterliliği araştırılmış ve tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mevsimlik Gezici Tarım İşçiliği, Göç, METİP, Yoksulluk

ABSTRACT

Migration is the abandoning of the place where people live for various reasons. Seasonal mobile agricultural labourer migration has multidimensional characteristics in terms of both its causes and effects. Every year, thousands of families in Turkey leave their places of residence and migrate to different places in order to work in periods when agricultural activities are intense. These masses, called seasonal migratory agricultural workers, experience some problems in the places they go to work, such as transportation, accommodation, work, health and education. In order to minimize these problems experienced by seasonal migratory agricultural workers, action plans and projects have been prepared by the relevant ministries. The first of these was prepared in 2010 and the second was prepared and started to be implemented in 2017. These action plans and projects are called METİP (Improvement of Working and Living Conditions of Seasonal Migratory Agricultural Workers Project). In these action plans and projects; from the moment that seasonal migratory agricultural workers leave their permanent place it is stated that all public units should work in coordination from the beginning until their return. In addition, a road map is drawn for which steps should be taken by the relevant public units, especially on which subjects. Within the scope of the study, Adana province, where seasonal migratory agricultural workers are intensively active in Turkey, was chosen as the research area. Adana province is a province where agricultural activities are carried out intensively in almost every period of the year. For this reason, it is one of the provinces that receives the highest number of agricultural worker migration in Turkey. In this study; The adequacy of the METIP action plans and projects implemented in Adana province in solving the problems of seasonal migratory agricultural workers has been researched and discussed.

Keywords: Seasonal Migratory Agricultural Work, Migration, METIP, Poverty

GİRİŞ

Göç, bireylerin daimi yaşadıkları alanları başta ekonomi ve sağlık olmak üzere birçok nedenle, terk etmeleridir. Bu terk etme bazen kısa süreliğine ve geri dönmek üzere yapılırken bazen bir daha geri dönmek üzere uzun süreli yapılmaktadır. Yaşanılan ülke sınırları dâhilinde yapılan göçler “içgöçler”, yaşanılan ülke sınırları dışına yapılan göçlere ise “dış göçler” olarak adlandırılmaktadır (Akış ve Akkuş, 2003; FES-Friedrich Ebert Stiftung, 2012).

¹ Bu çalışma danışmanlığını Prof. Dr. Müge Kantar Davran’ın yaptığı ve Doç.Dr. Mehmet Reşit Sevinç’in hazırladığı Doktora tezinden üretilmiştir. Çalışma Çukurova Üniversitesi Araştırma Projeleri Birimi tarafından ZF2011D16 Proje No’su ile desteklenmiştir.

Günümüzde yaşanan kitlesel göç hareketliliğinin en önemli nedenlerinden bir tanesi ekonomik nedendir. Yaşadığı mekânlarda iş bulamayan ve refah seviyesi düşük bireyler, iş bulmak amacıyla yaşadıkları mekânı terk ederler. İş bulmak amacıyla yapılan bu göçlere “emek göçü” adı verilmektedir. Emek göçü bilinen, görünen ve hissedilen bir harekettir. Ancak gelişmiş ülkelerde ve bölgelerde işgücü talebini karşılaması ve üretimin aksamaması için görmezden gelinen, dokunulmayan bir olgudur. Bu dokunulmazlık ihtiyaç duyulan emek talebi yeterli düzeye gelinceye kadar ya da göç edilen mekânlarda sosyo-ekonomik sorunlar başlayıncaya kadar devam etmektedir. Diğer taraftan emek göçü yoksulluk kıskacında yaşayan bireyler içinse yoksulluktan kurtulmanın ya da bakmakla yükümlü olduğu hane bireylerinin geleceğinin kurtarılabilmesi için bir umuttur.

Yoksulluk; emek göçünün nedenleri içerisinde en önemli faktördür. Yoksulluğa ilişkin yapılan birçok çalışmada yoksulluğun tanımlanması “mutlak” ve “görelî” olarak yapılmaktadır. Mutlak yoksulluk bireyin biyolojik varlığını devam ettirebilmesi için ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetlere ulaşamamasıdır. Bu süreçte en önemli ihtiyaç beslenme yani açlığın giderilmesidir. Yaşamsal anlamda temel ihtiyaçlarını gidermekten yoksun olan ve bu ihtiyaçlarını temin edebilmek için yeterli düzeyde gelire sahip olmayanlar, mutlak yoksulluk yaşayan kişiler olarak sınıflandırılır (Laderchi, Saith ve Stewart, 2003; Ravallion, Datt ve Walle van de, 1991; Sevinç, Aydoğdu, Palabıçak ve Cançelik, 2020). Yoksulluk günümüzde sadece az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde yaşanan kitlesel bir sorun değildir. Gelişmiş ülkelerin yaşadığı farklı bir yoksulluk biçimi vardır. Bu yoksulluk biçimi görelî yoksulluktur. Günümüzde yoksulluğa dair yapılan politik ve akademik tartışmaların odağında mutlak yoksulluktan ziyade görelî yoksulluk yer almaktadır. Görelî yoksulluk bireyin sadece biyolojik varlığının devamlılığı olarak değil, bireyin kendisini içinde yaşadığı toplumun bir parçası olarak hissedebilmesine, toplumun bir ferdi olarak yer alabilmesine ilişkin, ihtiyaç duyduğu tüketim seviyesi ve yaşam biçimi ile ifade edilebilir. Dolayısıyla toplumsal anlamda yeterli ya da asgari düzeyde tüketim seviyesinin altında geliri olan bireyler, görelî yoksulluk yaşayan bireylerdir (Davran ve Tok, 2018; Marshall, 1999; Moller, Huber, Stephens, Bradley ve Nielsen, 2003; Ravallion ve diğerleri, 1991; Sevinç ve diğerleri, 2020). Her ne kadar görelî yoksulluk ölçülebilmesi bakımından soyut olarak görülse de maddi kaynakların ve imkânların toplumda yer alan bireylere dağılımında yaşanan adaletsizlik ya da eşitsizlik olarak görüldüğünden somutlaştırılabilir. Bu durum görelî yoksulluğu ölçülebilir kılabilir. Tüm bu açıklamalardan sonra, mevsimlik gezici tarım işçiliğini, yaşanan mutlak ve görelî yoksulluğun ortaya çıkardığı söylenebilir.

Yoksulluk dolayısıyla topraksız kalan, eğitimsiz ve kalifiye iş becerilerine sahip olmayan bireyler, sadece kendileri değil tüm aile fertlerini dâhil ettikleri bir emek faaliyeti içerisine girmekte ve bu faaliyeti gerçekleştirebilmek amacıyla göç etmektedirler. Bu göç hareketliliği tarımsal faaliyetlerin devam ettiği tüm dönemlerde ve tüm coğrafi mekânlara yönelik olmaktadır.

Mevsimlik gezici tarım işçiliği, mevsimsel dönemlere bağlı olarak yapılan tarımsal faaliyetlerde, işgücü arzıyla talebi arasında yaşanan açığı kapatmak amacıyla yapılan bir emek göçü olarak görülmektedir. Bu göçle işçiler her büyüklükte ve başkalarına ait olan tarım işletmelerinde emeklerini kiraya vermektedirler (Emiroğlu, Danişoğlu ve Berberoğlu, 2007; Kaleci, 2007; Özbekmezci ve Sahil, 2004; Sevinç ve Davran, 2017). Tarım işçileri çalışmaya geldikleri mekân, çalışma süreleri ve niteliklerine göre “daimi-geçici” ve “mahalli-gezici” gibi sınıflandırılmaktadır. Bu çalışmada göç yoluyla çalışmak amacıyla yaşadığı coğrafyayı terk eden ve bir tarımsal işletmede daimi olarak çalışmayan işçiler ele alınmıştır. Literatürdeki tanımlama ile bu işçiler “mevsimlik gezici tarım işçileridir”.

Mevsimlik gezici tarım işçiliği tarımsal faaliyetlerin yapıldığı her coğrafyada ve her mevsimde karşımıza çıkmaktadır. Dünya’da yaklaşık 1.1 milyar tarım işgücünün yaklaşık 450 milyonunun mevsimlik tarım işçisi olduğu ifade edilmektedir (FES-Friedrich Ebert Stiftung, 2012; Şimşek, 2012). Türkiye’de tarım sektöründe 2020 yılında TÜİK verilerine göre 15 yaş ve üzeri yaklaşık 4.7 milyon kişi istihdam edilmiştir. Sosyal Güvenlik Kurumu verilerine göre 2020 yılında tarım sektöründe yaklaşık 550 bin kişi aktif sigortalı olarak istihdam edilmektedir. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı verilerine göre ise Türkiye’de 300 bin civarında mevsimlik gezici tarım işçisi bulunduğu belirtilmiştir (FES-Friedrich Ebert Stiftung, 2012; Sosyal Güvenlik Kurumu, 2020; TÜİK, 2020). Ancak kayıt dışı istihdam ve tarım sektöründe çocuk emeği dâhil edildiğinde Türkiye’de mevsimlik gezici tarım işçisi sayısının çok daha yüksek seviyelerde olduğu söylenebilir (Dedeoğlu ve Bayraktar, 2019; FES-Friedrich Ebert Stiftung, 2012; Sevinç ve Davran, 2017). Özellikle TÜİK tarafından sayıları verilen tarımda istihdam edilen 4.7 milyon kişinin yaklaşık yarısının mevsimlik gezici tarım işçisi olduğu tahmin edilmektedir (Ekip, 2022; Gökmen ve Egemen, 2021; Sevinç ve Davran, 2017).

Mevsimlik gezici tarım işçileri gerek yaşam gerekse çalışma koşulları bakımından en kötü şartlara maruz kalan gruplardır (Sevinç ve Davran, 2017). Mevsimlik gezici tarım işçisi olarak adlandırılan bu kitlelerin çalışmaya gittikleri yerlerde ulaşım, barınma, çalışma, sağlık ve eğitim gibi konularda yaşadıkları ya da

yaşayacakları sorunları asgariye indirebilmek amacıyla ilgili bakanlıklar tarafından eylem planları ve projeler hazırlanmıştır. İlki 2010 yılında ikincisi ise 2017 yılında hazırlanan bu eylem planları ve projeler kısaca METİP (Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşullarının İyileştirilmesi projesi) olarak adlandırılmaktadır (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2010; Resmi Gazete, 2017). Bu eylem planlarında ve projelerde; mevsimlik gezici tarım işçisi çalışanlarının terk ettikleri daimi yaşam alanlarından başlayarak geri dönmelerine kadar geçen süre içerisinde, daha önce bahsedilen konularda yaşanan ya da yaşanacak olan sorunların çözümüne yönelik tüm kamu birimlerinin eşgüdümlü çalışması gerekliliği belirtilmektedir. Ayrıca ilgili kamu birimlerinin özellikle hangi konularda nasıl adımlar atması gerektiğinin yol haritası çizilmektedir.

Bu çalışmada; Adana ilinde uygulanan METİP eylem planlarının ve projelerinin mevsimlik gezici tarım işçilerinin sorunlarının çözümünde yeterliliği araştırılmış ve bulgular çerçevesinde tartışılmıştır.

MATERYAL VE YÖNTEM

Bu çalışmanın ana materyalini; Adana ilinde gezici olarak mevsimlik tarım işçiliği yapan ailelerden elde edilen birincil veriler oluşturmaktadır. Çalışmada ayrıca ilgili kurumların raporları, konu ile ilgili diğer akademik çalışmalar ve literatürlerden oluşan ikincil verilerden de faydalanılmıştır.

Birincil veriler sahada uygulanan anket formları aracılığı ile toplanmıştır. Araştırma sahasında resmi kayıtlara göre yaklaşık 20 bin (Valilik, Kaymakamlıklar vb. kurum verilerine göre) resmi olmayan kayıtlara göre ise yaklaşık 30 bin (Elçiler, muhtarlıklar, elçiler derneği verilerine göre) mevsimlik gezici tarım işçisinin tarımsal faaliyet döneminde istihdam edildiği tespit edilmiştir. Örneklemin hesaplanabilmesi için evren büyüklüğünün 30 bin kişi olduğu dikkate alınmıştır. Örnekleme hesaplamasında oransal örnekleme yöntemi kullanılmıştır. En geniş örneklem seviyesine ulaşabilmek için incelenen olayın görülüş sıklığı (gerçekleşme olasılığı) 0.5 olduğu varsayımında, %5 hata payı, %99 güven aralığında örneklem büyüklüğü 652 kişi olarak hesaplanmıştır (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2014). Araştırma sahasında örneklem büyüklüğünün yaklaşık %10 daha fazlası olan 714 kişi ile anket görüşmeleri gerçekleştirilmiştir.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Bulgular ve tartışma kısmı iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırma sahasında görüşme yapılan mevsimlik gezici tarım işçilerine ait tanımlayıcı istatistikler yer almaktadır. İkinci bölümde METİP-I ve METİP-II de belirtilen ve çözülmesi beklenen temel sorunlar dikkate alınarak, araştırma sahasında ilgili kamu birimleri tarafından yapılan uygulamalara yönelik bulgulara yer verilmiştir.

Tanımlayıcı İstatistikler

Mevsimlik gezici tarım işçilerine ait tanımlayıcı istatistikler Tablo 1’de verilmiştir. Görüşme yapılan işçilerin en çok geldiği il Şanlıurfa ilidir. İşçilerin memleketi ile ilgili dikkat çeken ilk husus işçilerin yoğun olarak Güneydoğu Anadolu illerinden gelmiş olmalarıdır. Diğer bir husus ise işçilerin %59.4’ünün Şanlıurfa ve Diyarbakır illerinde gelmiş olmalarıdır. TÜİK’in “Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Bölgesel Sonuçları, 2020” araştırmasına göre 13 bölgesel sınıflamada TRC (Güneydoğu Anadolu) bölgesi “yıllık ortalama eşdeğer hane halkı kullanılabilir fert geliri” bakımından 2011-2020 yılları arasında her yıl en düşük gelire sahip olmaktadır (TÜİK, 2021). Bu sonuç daha önce bahsedilen yoksulluk ile mevsimlik gezici tarım işçiliği arasındaki ilişkiyi ispatlar niteliktedir.

Araştırma sahasındaki işçilerin çoğunluğu olan %59.4’ü kadındır. Diğer taraftan işçilerin %43.2’si 15 yaş ve altında olup genel ortalama yaş 22’dir. Erkeklerin yaş ortalaması 28.1 iken kadınların yaş ortalaması 17.8’dir. Ayrıca işçilerin %70.5’i bekârdır. Dolayısıyla mevsimlik gezici tarım işçileri kadın ve çocuklardan oluşmaktadır şeklinde bir söylem yanlış olmayacaktır.

İşçilerin eğitim düzeyleri incelendiğinde %19.4’ünün ortaokul ve üzeri eğitim seviyesine sahip olduğu ve genel anlamda eğitim düzeylerinin oldukça düşük olduğu görülmektedir. İşçilerin çoğunlukla kadın ve çocuklardan oluştuğu düşünüldüğünde eğitim seviyesi ile ilgili ortaya çıkan bu sonuç şaşırtıcı değildir. Ayrıca okuryazar olmayan 42 işçinin 41 tanesi kadın 1 tanesi ise erkektir.

Tablo 1. Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerine Ait Tanımlayıcı İstatistikler

Memleket	Frekans	%	Cinsiyet	Frekans	%
Şanlıurfa	269	37.7	Kadın	424	59.4
Diyarbakır	155	21.7	Erkek	290	40.6
Kahramanmaraş	72	10.1	Toplam	714	100.0
Hatay	65	9.1			
Adıyaman	48	6.7	Yaş	Frekans	%
Mardin	42	5.9	9-15	308	43.2
Şırnak	36	5.0	16-18	115	16.1
Gaziantep	27	3.8	19-28	97	13.6
Toplam	714	100.0	29-38	86	12.0
			39-48	85	11.9
			49-58	23	3.2
			Toplam	714	100.0
Eğitim Düzeyi	Frekans	%	Medeni Durum	Frekans	%
Okuryazar değil	42	5.9	Bekâr	503	70.5
Okuryazar	247	34.6	Evli	187	26.2
İlkokul mezunu	289	40.4	Dul	16	2.2
Ortaokul mezunu	49	6.9	Boşanmış	8	1.1
Lise mezunu	84	11.8	Toplam	714	100.0
Üniversite mezunu	3	0.4			
Toplam	714	100.0			

METİP-I VE METİP-II UYGULAMALARI

Ulaşım

Türkiye’de tarımsal faaliyetler farklı bölgelerde kış mevsiminin birkaç ayı hariç yılın hemen hemen her döneminde devam etmektedir. Adana ilinin iklim koşulları dikkate alındığında bu süre daha da uzamaktadır. Diğer taraftan mevsimlik gezici tarım işçilerinin göç hareketliliği sadece bir il ya da bölge ile sınırlı kalmayıp makineli tarımın yapılmadığı yani emek yoğun tarımsal faaliyetlerin yapıldığı her ürün ve her ilde devam etmektedir. Kısacası işçiler yılın sadece tarımsal faaliyetin yapılamayacağı kış aylarında çalışmamakta diğer aylarda ise tarımsal faaliyetlerin başlama ve bitme periyotlarına göre göç yollarını belirlemektedirler. Örneğin Mart ayında Adana’da başlayan çalışma faaliyeti, Haziran ayında Konya, Ankara ve Bursa’da devam etmekte, Eylül ayında Malatya, Karadeniz ve Ege de başlayarak Kasım ayında sona ermektedir. Bu göç hareketliliğinin yönü ürün fiyatları, verimlilik, iklim koşulları ve hatta siyasi konjonktür gibi bir çok değişkene bağlı olarak belirlenmektedir.

METİP genelgelerinde mevsimlik gezici tarım işçilerinin ulaşım sorunlarının çözümüne yönelik ilgili kurumlara sorumluluklar getirilmiştir. Genelgede “İşçilerin göç döneminde yolculuklarının güvenli ve sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi maksadıyla; göç alan ve veren yerler arasında ulaşım ile ilgili koordinasyon sağlanacak, trafik denetimleri artırılacak, araç ve trafik güvenliğinin gerektirdiği kontroller hassasiyetle ve sıklıkla yapılacak, ilgili kamu kurum ve kuruluşlarınca gerekli bütün tedbirler alınacaktır. İhtiyaca göre tren seferleri artırılacak, işçilerin il ve ilçe merkezlerinde geçici konaklamaları için ihtiyaç halinde ve imkânlar dâhilinde kamuya ait alan ve tesislerden yararlanma imkânı sağlanacak, şehir içinde, otogar ve istasyonlarda, parklarda vs. gelişi güzel konaklama ve beklemlerine fırsat verilmeyecektir” şeklinde ulaşım koşulları belirlemiştir (Resmi Gazete, 2010, 2017).

Araştırma sahası verilerine göre mevsimlik gezici tarım işçilerinin %81.1’i olan büyük bir çoğunluğunun göç hareketliliği sürecinde minibüs kullanmaktadır. Bununla beraber işçilerin %18.9’unun (135 kişi) otomobil ile çalışma alanlarına ulaşım sağladıkları tespit edilmiştir. Dolayısıyla Adana’ya çalışmak için gelen işçilerin tren hatlarını ya da şehirlerarası otobüsleri çok fazla kullanmadıkları söylenebilir. İşçiler kamyon ya da kamyonet ile şehirlerarası yolculuk yapmamaktadır. Ancak, işçilerin otomobil ya da minibüs yolculuklarında kapasitenin üzerinde kişi sayıları ile yolculuk yapmaları, ulaşım konusunda kaza ve can güvenliği riskini arttırmaktadır. Ayrıca işçiler çalışacakları alan olan tarla ve bahçelere yine traktör, kamyonet ya da kamyon kasalarında ya da kapasitesinin çok üstünde yolcu alan minibüslerle gitmektedirler. Mevsimlik gezici tarım işçilerinin uygun olmayan bu ulaşım biçimleri nedeniyle her yıl Türkiye genelinde ulusal basına haber olan ciddi, ölüm sonuçlanan kazalar meydana gelmektedir.

“İsparta’nın Yalvaç İlçesi yakınlarında elma toplayan işçileri taşıyan midibüs devrildi. İlk anda 12 kişinin hayatını kaybettiği duyurulmuştu. Acı bilanço sürekli arttı. 26 yaşındaki Buket Keskin’in ölümüyle birlikte kazada hayatını kaybedenlerin sayısı 18’e yükseldi. Midibüsün sürücü dâhil 24 kişi kapasiteli olduğu, 46 kişinin bindirildiği ortaya çıktı...” (Anonim, 2014).

“Manisa’nın Gölarmara ilçesinde tarım işçilerini taşıyan açık kasa kamyonet ile tırın çarpışması sonucu 15 kişi öldü...” (Barlık, 2015).

“Konya'nın Yunak ilçesinde tarım işçilerini taşıyan minibüs ile tırın çarpışması sonucu, 7 kişi hayatını kaybetti, 11 kişi yaralandı. Öte yandan, Konya Valisi Vahdettin Özkan'ın talimatıyla tamamı Şanlıurfa'lı olduğu öğrenilen tarım işçilerinin ihtiyaçlarının karşılanması için çalışma başlatıldı...” (Uysal, 2020).

Barınma

Mevsimlik gezici tarım işçilerinin çalışmak için gittikleri mekânlarda barınma ihtiyaçlarını çadır kurarak giderdikleri tespit edilmiştir. İşçilerin kaldıkları çadır yerleşim alanları METİP aracılığı ile kurulan toplu çadır alanları ya da işçilerin kendi akraba ve tanıdıkları ile beraber kurdukları küme çadır alanları olmak üzere iki biçimdedir. Adana ili Valiliği verilerine göre 2015 yılında ilde toplam 64 adet METİP aracılığı ile kurulan toplu çadır alanı bulunmaktadır (Sevinç ve Davran, 2017). Saha araştırmasında ve ilgili kişi ve kurumlar ile yapılan görüşmelerde Adana ilinde METİP toplu çadır alanları haricinde irili ufaklı olmak toplam 200'e yakın çadır yerleşim alanı tespit edilmiştir. Gerek METİP toplu çadır alanlarında gerekse küme çadır alanlarında her çadırda kalan ortalama kişi sayısı 5.7'dir. Bu çadırlarda ortalama 4.3 kişi tarım işçisi olarak çalışmaktadır. Çadırın hemen hemen hepsinde yemek, bulaşık, çamaşır, çocuk bakımı gibi gündelik işleri yapan ve çalışmayan kişiler bulunmaktadır.

Görsel 1'de METİP kapsamında kurulan toplu çadır alanlarından bir tanesi görülmektedir. Bu alanlarda tuvalet, banyo, çamaşırhane ve mutfak gibi ortak kullanım alanları inşa edilmiştir. Bu alanlarda elektrik ve su imkânları verilmekte olup ilgili kurumlarca güvenlik, sağlık ve eğitim gibi hususlarda hizmetler verilmekte ve denetimler yapılmaktadır.

Görsel 1. METİP Çadır Yerleşim Alanı (Sevinç ve Davran, 2017)

METİP toplu çadır alanlarının belirlenmesinde, ilgili kurumlar tarafından mevsimlik gezici tarım işçilerinin yaşamsal, sosyal, eğitim ve sağlık gibi ihtiyaçlara kolay ulaşılabilmesine imkân veren ve merkezi konumda yer alan mekânlar seçilmektedir. Böylelikle bu mekânlara METİP kapsamında görevlendirilen ve eşgüdümlü hareket etmesi istenen kurumların hizmet götürmesi çok daha kolay olmaktadır. Ancak Adana ilinde tarımsal faaliyetlerde kullanılan ve mevsimlik gezici tarım işçilerinin istihdam edildiği tarım arazilerinin genişliği dikkate alınır, sayısı 64 olan METİP toplu çadır alanlarının yeterliliği ciddi bir tartışma konusudur. Diğer taraftan bu çadır alanlarının istenilen düzeyde artırılması personel ve finansman yeterlilikleri dolayısıyla imkânsızdır. Ayrıca işçilerin büyük bir çoğunluğu METİP toplu çadır alanlarını kullanmayarak çalışma alanlarına yakın olan, su ve elektrik ihtiyaçlarını kendi imkânları ile kolayca giderebileceği alanlarda, küçük küme çadır alanlarında barınmayı tercih etmektedirler. İşçiler kendi yakın akraba ve yakın tanıdıklarından oluşan en fazla 8-12 çadırlık gruplar halinde METİP toplu çadır alanları dışında bulunan bu küme çadır alanlarında barınmayı tercih etmektedirler. Görsel 2'de bu alanlara ilişkin bir örnek sunulmuştur.

Görsel 2. METİP Alanı Dışında İşçiler Tarafından Kurulan Küme Çadır Yerleşim Alanı (Sevinç ve Davran, 2017)

İşçilerin METİP toplu çadır yerleşim alanlarında sunulan imkânlarla rağmen kendi küme çadır alanlarını oluşturmaları ve barınma ihtiyaçlarını bu biçimde gidermeleri ilginçtir. Çünkü küme çadır alanlarında barınan işçiler birçok hizmetten mahrum kalmakta ve zaten zor olan yaşam koşullarını daha da zorlaştırmaktadır. Ancak işçiler ile yapılan görüşmelerde bu tablonun ortaya çıkması hususunda işçileri haklı çıkaran bazı detaylar ortaya çıkmıştır. İşçiler METİP toplu çadır alanlarının çok kalabalık olduğunu düşünmektedirler. Ayrıca tanımadıkları insanlar ile bir arada yaşamının aile fertleri için güvenli olmadığını belirtmişlerdir. Bu alanlarda her etnik ve mezhepsel toplulukla aynı ortamda olmak da istememektedirler. İşçilerin çoğunluğunun kadın ve çocuklardan oluştuğu düşünüldüğünde aile reislerinin sorumluluğunu aldığı çocuklarını ve kadınlarını koruyabilmek amacıyla küme çadır alanlarını tercih ettiği tespit edilmiştir.

“...Adanalıoğlu beldesinde henüz bilinmeyen bir nedenden dolayı Türk tarım işçileri ile Suriyeli tarım işçileri tartışmaya başladı. Tartışmanın büyümesi üzerine ismi belirlenemeyen bir kişi üzerindeki bıçakla Suriyeli tarım işçileri Ahmet İbrahim (21) ile Ragıp Derviş'i (21) bıçak darbeleriyle ağır yaraladı. Tarsus Devlet Hastanesi'ne kaldırılan yaralılarından Ahmet İbrahim hayatını kaybetti...” (Anonim, 2015).

“Ordu'nun Fatsa ilçesinde fındık işçileri arasında çıkan ve 12 kişinin yaralandığı tüfekli kavga ile ilgili 16 kişi gözaltına alındı. Olay, dün akşam saatlerinde ilçenin Saraytepe Mahallesi'nde meydana geldi. Başka illerden fındık hasadı için kente gelen fındık işçisi iki grup, konaklama yerinde su kullanımı nedeniyle tartışmaya başladı. Tartışmanın büyüyerek kavgaya dönüşmesi üzerine gruplar, karşılıklı olarak birbirlerine tüfekle ateş etti....” (Anonim, 2022).

İşçilerin METİP toplu çadır alanlarını tercih etmemelerinin bir diğer nedeni kayıt altına alınmak istememeleridir. METİP alanlarında barınan işçiler kolluk kuvvetleri tarafından kayıt altına alınmaktadırlar. Ayrıca bu alanlarda kayıt dışı işçiliğin önüne geçebilmek için SGK personellerince denetimler yapılmaktadır. İşçilerin çoğunluğunun okul çağındaki çocuk ve kadınlardan oluşması dolayısıyla aile reisleri hukuki yaptırımlar ve cezalar ile karşı karşıya kalmamak amacıyla kontrolün ve denetimin güç olduğu küme çadır alanlarını tercih etmektedirler.

Çalışma

METİP uygulamasının hedeflerinden bir tanesi de mevsimlik gezici tarım işçilerinin kayıt altına alınmasının sağlanmasıdır. Böylelikle mevsimlik gezici tarım işçisi istatistiklerinin oluşturulması ve işçilerin sosyal güvenlik kayıtlarının yapılması hedeflenmektedir. Mevsimlik gezici tarım işçilerinin kayıt altına alınmasının sağlanmasında elçilik sisteminden faydalanması düşünülmüştür. Konu ile ilgili METİP uygulaması;

“Tarımda iş araçlarının belgelendirilmesi zorunlu hale getirilecek, belgesi olmayan iş araçlarının işçi temin etmelerinin önlenmesi ve iş araçları ile işverenler veya doğrudan işçiler ile işverenler arasında sözleşme yapılmasının sağlanması için gerekli tedbirler alınarak, vaki uyuşmazlıklarda mağduriyetlerin önüne geçilecektir. İşveren/iş aracı ve işçi arasındaki ücret alacağına ilişkin uyuşmazlıkların öncelikle il ve ilçelerde kurulacak izleme kurullarında çözümlenmesine çalışılacaktır.” şeklindedir (Resmi Gazete, 2010, 2017).

METİP genelgesi kapsamında mevsimlik gezici tarım işçilerinin çalışma koşullarına yönelik atılması planlanan ilk adım bu işçilerin kayıt altına alınması işlemidir. Kayıt altına alma işlemi öncelikli olarak tarım işletmeleri ile tarım işçileri arasında aracılık görevi yapan elçilerin belgelendirilmesi ile başlamaktadır. Elçilerin belgelendirilmesi sürecinde öncelikli olarak sorumlu olan birim İŞKUR'dur. Araştırma kapsamında Adana Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğü'ne kayıtlı olan belge sahibi elçi sayısı tespit edilmiştir. Müdürlük verilerine göre 2013 yılı itibarı ile belge sahibi olan elçi sayısı 439 kişidir. Diğer taraftan Adana Çukurova Tarım Aracıları (Elçiler) Derneği ile yapılan görüşmelerde ise derneğe kayıtlı olan elçi sayısının 600 kişi olduğu tespit edilmiştir. Ancak gerek İŞKUR aracılığı ile belge alan gerekse Adana Çukurova Tarım Aracıları (Elçiler) Derneği'ne kayıtlı olan elçilerin tamamı Adana ilinde ikamet eden elçilerdir. Bu elçilerin istihdamlarında aracılık ettiği tarım işçileri ise gezici olmayan Adana ili ve kırsalında daimi yaşam sürdüren tarım işçileridir. Yapılan saha araştırmalarında görüşme yapılan ilgili birimler ve diğer elçiler Adana sınırları içerisinde faal olarak çalışan yaklaşık iki bin elçinin olduğunu ifade etmişlerdir. Dolayısıyla METİP kapsamında elçilerin belgelendirilerek mevsimlik gezici tarım işçilerinin kayıt altına alınmasının başarısız olduğu söylenebilir. Saha çalışmaları kapsamında görüşme yapılan 30 elçinin sadece 2 tanesinin belge ve kaydının bulunması bu durumun ispatı niteliğindedir.

Mevsimlik gezici tarım işçilerinin iş görme biçimi, iş faaliyetlerinin yapısı, çalışma süreleri, devamlılığın olmaması, daimi hareketliliğin varlığı gibi farklı niteliklere sahip olması mevsimlik gezici tarım işçilerini diğer iş görenler sınıfından ayrı tutmaktadır. Temel bu nitelikler dolayısıyla mevsimlik gezici tarım işçiliğine yönelik iş hukuku ve sosyal güvenlik kanunu gibi yasal düzenlemelerde net ve açık uygulamalar

sunulmamıştır (Demir, 2015; Kılıç, 2006; Sevinç ve Davran, 2017; Yücel ve Ömercioğlu, 2016). METİP kapsamında mevsimlik tarım işçileri ile işverenler/elçiler arasındaki basit nitelikli bir iş sözleşmesi yapılması istenmiştir. Yapılan bu “*Mevsimlik Tarım İşi Sözleşmesi*” iş hukuku kapsamında bağlayıcılık niteliği taşımayan ancak borçlar kanununa tabi olan bir sözleşmedir. İşçiler ile düzenlenen bu sözleşmelerin işveren ya da elçiler tarafından İŞKUR il müdürlüğüne teslim edilmesi gerekmektedir. Bu uygulama ile işçiler sadece kayıt altına alınmakta olup işveren ya da elçileri sorumluluk altına almamakta, işçilere sosyal güvenlik kaydı ya da iş hukuku kapsamında yasal haklar sunmamaktadır.

Adana İŞKUR müdürlüğü kayıtlarına göre 2013 yılında sözleşmesi bulunan tarım işçisi sayısı 2102 kişidir. Ancak kurum yetkililerinin beyanlarına göre sözleşmesi bulunan bu işçilerin tamamına yakını daimi nitelik taşıyan yani Adana ilinde ikamet eden işçilerdir (Sevinç ve Davran, 2017). Dolayısıyla mevsimlik gezici tarım işçilerinin büyük bir çoğunluğunun sözleşmesin olmadığı ve kayıt altına alınamadığı söylenebilir. Araştırma sahasında mevsimlik gezici tarım işçileri ile yapılan görüşmelerde 714 işçinin sadece 37’sinin sözleşme yapmış olması bu durumun ispatı niteliğindedir. Dolayısıyla METİP uygulamasının mevsimlik gezici tarım işçilerinin kayıt altına alınması, çalışma koşullarının düzenlenmesi, iş ve sosyal güvenlik haklarının belirlenmesi hususlarında yetersiz kaldığı ya da başarısız olduğu söylenebilir.

Eğitim

METİP düzenlemesi ile mevsimlik gezici tarım işçisi ailelerin ilköğretim çağındaki çocuklarının eğitimlerinin aksamaması hususunda düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler temelde üç farklı biçimde karşımıza çıkmaktadır. Bu düzenlemeler (Resmi Gazete, 2010, 2017);

- ✓ İlköğretim çağındaki çocuğun eğitimine, ailelerin geldikleri memlekette (kendi memleketlerinde) yatılı okullara kayıtlarının yapılarak devam etmelerinin,
- ✓ Göçle geldikleri alanlarda (çalıştıkları yerlerde) okullara kayıtlarının yapılarak taşınmalı eğitim sistemi aracılığı ile devam etmelerinin,
- ✓ METİP tarafından oluşturulan toplu çadır alanlarında geçici çadır sınıflarının açılarak eğitime devam etmelerinin sağlanması şeklindedir.

Araştırma sahasında yapılan görüşmelerde 18 yaşın altında toplam 551 çocuğun var olduğu tespit edilmiştir. Bu çocukların 486’sı olan %88.2’si eğitim çağındaki 6-18 yaş aralığındaki çocuklardır. Araştırma alanında görüşme yapılan mevsimlik gezici tarım işçilerinin %59.2’si (423 kişi) ise 18 yaşın altında olan işçilerdir. Yapılan bu basit hesaplama ile araştırma alanında bulunana 486 çocuğun %87’sinin (423 kişi) mevsimlik gezici tarım işçisi olarak çalıştıkları ortaya çıkmaktadır.

Araştırma alanında yapılan gözlemlerde işçi ailelerin eğitim çağındaki çocuklarının yalnızca 6-10 yaş aralığında olanlarının bir kısmının taşınmalı eğitim sisteminden faydalandıkları tespit edilmiştir. Bu yaş aralığından (6-10 yaş) büyük olan çocukların neredeyse tamamına yakını gezici mevsimlik tarım işçisi olarak çalışmaktadır. Çalışmayan çocukların ise çadırdaki bireyler çalışırken diğer işler olan bebek bakma, temizlik, yemek yapma gibi işleri yaptıkları görülmüştür.

Resim 3. Aileleri İle Gelen, Çalışmayan Çocuklar (Sevinç ve Davran, 2017)

Resim 4. Çocuk Mevsimlik Gezici Tarım İşçileri (Sevinç ve Davran, 2017)

Mevsimlik gezici tarım işçileri daha önce bahsedildiği üzere mobil yani sürekli hareketli olan bir kitledir. İklimin müsait olması ve tarımsal faaliyetlerin devamlılığı durumlarına göre çalışma alanlarını ve göç güzergâhlarını belirlemektedirler. Örneğin Mart ayında Adana’da başlayan çalışma faaliyeti, Haziran ayında Konya, Ankara ve Bursa’da devam etmekte, Eylül ayında Malatya, Karadeniz ve Ege’de tekrar başlayarak Kasım ayında sona ermektedir. Çalışma takvimine dikkat edilecek olunursa çocukların eğitim öğretim faaliyetlerinin yapıldığı dönemin tamamına yakını mevsimlik gezici tarım işçilerinin çalışma dönemine denk gelmektedir. Mevsimlik gezici tarım işçilerinin çocukları ile beraber çalıştıkları ve göç hareketliliği içerisinde oldukları dikkate alındığında bu çocukların eğitimlerine devam etmeleri oldukça zor hatta imkânsızdır.

Mevsimlik gezici tarım işçilerinin çocukları aileleri ile beraber göç etmekte ve yine aileleri ile beraber çalışmaktadırlar. Bu nedenle memlekette bırakılmamakta, yatılı okula kayıtları yapılmamaktadır. Çalışmaya gittikleri mekânlardaki okullarda çeşitli sebeplerden dolayı taşınmalı eğitimden de faydalanamamaktadırlar. İşçilerin çoğunluğunun METİP toplu çadır alanlarında ikamet etmemeleri dolayısıyla burada kurulan çadır sınıflarında da çocuklar eğitimlerine devam etmemektedirler. Sonuç olarak METİP uygulamalarının bu nedenlerden ötürü özellikle eğitim konusunda yetersiz olduğu ve sorunları çözemediği söylenebilir.

Sağlık

METİP uygulamaları mevsimlik gezici tarım işçilerinin çadır yaşam alanlarında sağlık sorunları ile ilgili alınacak önlemleri düzenlemiş ve konuyla ilgili bazı kurumlara sorumluluklar getirmiştir. Yapılan düzenleme;

“Toplulaştırılmış çadır yerleşim yerlerinin belli aralıklarla her türlü haşerelere karşı ilaçlanması ile çöplerin alınması, mücavir sınırlara göre ilgili belediye veya il özel idaresi tarafından yerine getirilecektir. İşçilerin ve ailelerinin bulaşıcı ve salgın hastalıklara karşı düzenli sağlık taramaları, çocukların gelişimi ve gebelik takipleri periyodik olarak yapılacaktır, bu hizmetler için gerekirse mobil sağlık ekipleri oluşturulacaktır. Bunların aileleri ve çocukları sosyal hizmetler kapsamında bilgilendirilecek, psikolojik destek verilecek ve varsa özürü ve yaşlıların Devletimizin bu kesimler için sunduğu imkân ve hizmetlerden yararlandırılmaları sağlanacaktır.” şeklindedir (Resmi Gazete, 2010, 2017).

Araştırma alanında yapılan saha görüşmelerinde METİP toplulaştırılmış çadır alanlarında ilaçlama faaliyetlerinin düzenli olarak yapıldığı, alanda yaşayan işçilerin ve çadırdaki kalan aile fertlerinin ön sağlık kontrollerinin, taramalarının yapıldığı gözlemlenmiştir. Özellikle hamile kadınların gebelik takipleri, çocukların aşılarının uygulanmasında da ciddi çalışmaların ve uygulamaların yürütüldüğü tespit edilmiştir. Bu konuda işçilerin ve aile fertlerinin memnuniyet düzeyleri üst düzeydedir. Ancak işçilerin çoğunluğunun METİP toplulaştırılmış çadır alanları dışında yer alan küme çadır alanlarında barınma ihtiyaçlarını gidermeleri, sürekli hareketlilik içerisinde olup sabit bir alanda barınmamaları, sağlık konusunda yapılan hizmetlerin aksamasına sebebiyet vermektedir. Dolayısıyla METİP’in sağlık ile ilgili uygulamalarının toplulaştırılmış çadır alanlarında başarılı olduğu ancak bu başarının küme çadır alanlarında mevsimlik gezici tarım işçiliğinin özelliklerinden ve yapısından dolayı sağlanamadığı söylenebilir.

SONUÇ

Göç insanların bireysel ya da toplu olarak daimi yaşam alanlarını bir daha geri dönmek ya da dönmemek üzere terk etmeleridir. Göçün nedenleri ekonomik, politik, kültürel ya da güvenlik hususlarına bağlı unsurlar olabilir. Mevsimlik gezici tarım işçiliği göçünün nedeni ise temelde ailelerin yaşadığı mutlak ve görece yoksulluktur. Günümüzde Türkiye’de mevsimlik gezici tarım işçiliği sayısına ilişkin net bir bilgi yoktur. Ancak bilinen şudur ki bu kişiler yılın birkaç ayı hariç hemen hemen tüm yıl farklı alanlarda, illerde, bölgelerde çalışabilecek yaşta olan her aile ferdiyle göç hareketliliği içerisinde dirler.

Mevsimlik gezici tarım işçiliği yapan kişiler ve aileler; hem mutlak hem de göreceli anlamda yoksulluk yaşayan, eğitim olanaklarına ulaşamadıklarından dolayı düşük eğitim seviyesine sahip, eğitimsizlik dolayısıyla aile fertleri içinde kalifiye meslek sahibi olan ya da gelir getirici faaliyetlerde bulunan kişilerin az olduğu, geçmişi bir şekilde kırsala dayanan, toprak sahibi olmayan, çocuk sayısı fazla, hane halkı genişliği oldukça yüksek kitlelerdir. Bu nitelikler aileleri öncelikle yoksulluğa sonrasında mevsimlik gezici tarım işçiliğine mahkûm etmektedir. Mevsimlik gezici tarım işçiliği bu nedenlerden ötürü kuşaktan kuşağa doğal bir sonuç olarak aktarılmaktadır.

Mevsimlik gezici tarım işçisi olarak adlandırılan bu kitlelerin çalışmaya gittikleri yerlerde ulaşım, barınma, çalışma, sağlık ve eğitim gibi konularda yaşadıkları ya da yaşayacakları sorunları asgariye indirebilmek amacıyla ilgili bakanlıklar tarafından eylem planları ve projeler hazırlanmıştır. İlki 2010 yılında ikincisi ise 2017 yılında hazırlanan bu eylem planları ve projeler kısaca METİP olarak adlandırılmaktadır. Bu eylem planlarında ve projelerde; mevsimlik gezici tarım işçilerinin ettikleri daimi yaşam alanlarından başlayarak geri dönmelerine kadar geçen süre içerisinde, daha önce bahsedilen konularda yaşanan ya da yaşanacak olan sorunların çözümüne yönelik tüm kamu birimlerinin eşgüdümlü çalışması gerekliliği belirtilmektedir. Ayrıca ilgili kamu birimlerinin özellikle hangi konularda nasıl adımlar atması gerektiğinin yol haritası çizilmektedir.

Adana ilinde mevsimlik gezici tarım işçiliği üzerine anket yöntemi kullanılarak yapılan araştırmada METİP'in sadece sağlık alanında başarılı olduğu, ulaşım, barınma, çalışma ve eğitim alanlarında ise maalesef başarının sağlanamadığı tespit edilmiştir. Bu başarısızlığın nedenleri; mevsimlik gezici tarım işçilerinin sürekli hareketlilik içerisinde olup mekân değiştirmeleri, işçilerin çalışmaya gittikleri mekânlarda dağınık bir şekilde barınmaları ve çalışmaları, işçilerin çoğunluğunun kadın ve çocuk olması, işçilerin kendilerine has sosyo-kültürel yapıya sahip olmaları, sorunların çözümüne yönelik kurumlarda yeterli düzeyde eleman ve ödeneğin bulunmamasıdır. Dolayısıyla sorunların çözümüne yönelik atılacak adımların başarısı ekonomik, politik ve kültürel yapıda olumlu değişimlerin sağlanması ile mümkündür.

KAYNAKÇA

1. Akış, A. & Akkuş, A. (2003). "Güneydoğu Anadolu Projesi'nin (GAP) Şanlıurfa'daki Göçe Etkisi", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1, 529-542.
2. Anonim. (2014). Isparta'daki Kazada Ölü Sayısı 17. 15 Nisan 2021 tarihinde <https://www.milliyet.com.tr/gundem/ispardaki-kazada-olu-sayisi-17-1962811> adresinden erişildi.
3. Anonim. (2015). Tarım İşçileri Arasında Bıçaklı Kavga: 1 Ölü, 1 Yaralı. 20 Ekim 2021 tarihinde <https://www.ihha.com.tr/haber-tarim-iscileri-arasinda-bicakli-kavga-1-olu-1-yarali-341130/> adresinden erişildi.
4. Anonim. (2022). Ordu'da Mevsimlik Tarım İşçileri Arasındaki Silahlı Kavga İlişkin 16 Kişi Yakalandı. 11 Ekim 2022 tarihinde <https://www.gunebakis.com.tr/genel/orduda-mevsimlik-tarim-iscileri-arasindaki-silahlı-kavga-ılişkin-16-kisi-yakalandı-h130642.html> adresinden erişildi.
5. Barlık, S. (2015). Tarım İşçilerini Taşıyan Kamyonet İle Tır Çarpıştı: 15 Ölü. <https://www.aa.com.tr/tr/pg/foto-galeri/manisada-tarim-iscilerini-tasiyan-kamyonet-ile-tir-carpisti> adresinden erişildi.
6. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (2010). Mevsimlik Gezici Tarım İşçilerinin Çalışma ve Yaşam Koşullarının İyileştirilmesi-I Projesi (METİP I). 20 Ekim 2021 tarihinde https://www.csgeb.gov.tr/media/53610/mevsimlik_gezici_tarim_iscilerinin_calisma_ve_yasam_kosullarinin_iyileştirilmesi-i_projesi-metip1.pdf adresinden erişildi.
7. Davran, M. K. & Tok, N. (2018). "Kırsal Kesimde Yoksulluk Algısı ve Yaşam Memnuniyeti", Journal of Social and Humanities Sciences Research, 5(25): 2140-2151.
8. Dedeoğlu, S. & Bayraktar, S. (2019). Yoksulun Umudu Çocuk: Mevsimlik Tarım İşçisi Hanelerin Sosyo-Ekonomik Profili ve Çocuk İşçiliği Araştırması. UNICEF-Kalkınma Atölyesi, Ankara.
9. Demir, M. (2015). "Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyal Güvenlik Haklarına İlişkin Değerlendirmeler ve Öneriler", Çalışma ve Toplum, 1(44): 177-194.
10. Ekip, V. K. (2022). Mevsimlik Tarım İşçileri "Ekmek Parası İçin" Türkiye'yi Dolaşıyor. 10 Eylül 2022 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/mevsimlik-tarim-iscileri-ekmek-parasi-icin-turkiyeyi-dolasiyor/2674153> adresinden erişildi.
11. Emiroğlu, K., Danişoğlu, B. & Berberoğlu, B. (2007). Ekonomi Sözlüğü. Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

- 12.FES-Friedrich Ebert Stiftung. (2012). Tarımda Mevsimlik İşçi Göçü Türkiye Durum Özeti. 20 Ekim 2021 tarihinde <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/tuerkei/12228.pdf> adresinden erişildi.
- 13.Gökmen, G. P. & Egemen, A. (2021). "Türkiye’de Gezici Mevsimlik Tarım İşçilerinin Geçici Barınma Sorunları". (Ed. D. Y. Özkan ve Y. A. Bregger). Mekan ve Karşıtlıklar, ss. 225-249, İTÜ Vakfı Yayınları, İstanbul.
- 14.Kaleci, H. (2007). "Mevsimlik Tarım İşçilerinin Sosyolojik Analizi: Eskişehir Örneği", Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- 15.Kılıç, M. (2006). "4857 Sayılı Yeni İş Kanunu Kapsamında Tarım İşçilerinin Hukuki Durumu". Tarım Ekonomisi Dergisi, 12(2): 39-49.
- 16.Laderchi, C. R., Saith, R. & Stewart, F. (2003). "Does It Matter That We Do Not Agree on The Definition of Poverty? A Comparison of Four Approaches". Oxford Development Studies, 31(3): 243-274.
- 17.Marshall, G. (1999). Sosyoloji Sözlüğü. Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- 18.Moller, S., Huber, E., Stephens, J. D., Bradley, D. & Nielsen, F. (2003). "Determinants of Relative Poverty in Advanced Capitalist Democracies". American Sociological Review,, 68(1): 22-51.
- 19.Özbekmezci, Ş. & Sahil, S. (2004). "Çukurova Yöresindeki Mevsimlik Tarım İşçilerinin Yerleşim Dokuları ve Yaşam Üniteleri". Gazi.Ü. Müh.Mim. Fakültesi Dergisi, 19(4): 375-391.
- 20.Ravallion, M., Datt, G. & Walle van de, D. van de. (1991). "Quantifying Absolute Poverty in The Developing World". Review of Income and Wealth, 37(4): 345-361.
- 21.Resmi Gazete. (2010). METİP I Genelge 2010/6. 20 Ekim 2021 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/03/20100324-15.htm> adresinden erişildi.
- 22.Resmi Gazete. (2017). METİP II Genelge 2017/6. 20 Ekim 2021 tarihinde <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/04/20170419-8.pdf> adresinden erişildi.
- 23.Sevinç, M. R., Aydoğdu, M. H., Palabıçak, M. A. & Cançelik, M. (2020). "Rızıklarıyla Doğmayanlar, Çocuk Emekçiler". İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 9(3): 2430-2447.
- 24.Sevinç, M. R. ve Davran, M. K. (2017). Adana İlinde Mevsimlik Tarım İşçiliğinin Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Geleceği. Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü (TEPGE) Yayın No: 283, Ankara.
- 25.Sosyal Güvenlik Kurumu. (2020). Aktif Sigortalı (Tarım). 30 Ekim 2021 tarihinde <https://veri.sgk.gov.tr/> adresinden erişildi.
- 26.Şimşek, Z. (2012). Mevsimlik Tarım İşçilerinin ve Ailelerinin İhtiyaçlarının Belirlenmesi Araştırması. Damla Matbaacılık, Ankara.
- 27.TÜİK. (2020). İşgücü İstatistikleri. 30 Ekim 2021 tarihinde <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=72&locale=tr> adresinden erişildi.
- 28.TÜİK. (2021). Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Bölgesel Sonuçları, 2020. 22 Ekim 2021 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-Bolgesel-Sonuclari-2020-37405> adresinden erişildi.
- 29.Uysal, A. (2020). Konya’da Tarım İşçilerini Taşıyan Minibüs İle Tır Çarpıştı: 7 Ölü, 11 Yaralı. 15 Nisan 2021 tarihinde <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/konyada-tarim-iscilerini-tasiyan-minibus-ile-tir-carpisti-7-olu-11-yarali-/1891007> adresinden erişildi.
- 30.Yazıcıoğlu, Y. & Erdoğan, S. (2014). SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Detay Yayıncılık, Ankara.
- 31.Yücel, R. & Ömercioğlu, A. (2016). "İş ve Borçlar Hukuku Temelinde, Tarım Çalışanları İle İnsan Kaynakları Yönetimine İlişkin Bir Çalışma". Ankara Barosu Dergisi, (1): 245-272.